

УДК 378
DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2021-3-23>

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Кузьменко А. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківський національний аграрний університет
бул. Олександрійський, 96, Біла Церква, Київська область, Україна
orcid.org/0000-0003-1189-1438
kuzunchik@email.ua*

Ключові слова: *реформа вищої освіти, академічна доброчесність, етичні норми та цінності, освітньо-науковий процес, онлайн-курс.*

Стаття присвячена вивченню історії формування культури академічної доброчесності у вищій школі України. Розвиток наукової інформації – це важливий та життєво необхідний внесок нації у загальну цивілізацію, що і визначає місце в ієрархії та роль кожної держави у світовій спільноті. Це посилює рівень вимог до наукової діяльності, наукових розвідок, академічного письма, академічної культури, академічної доброчесності. Об'єкт розвідки – реформа якості вищої освіти України, а предмет – історія становлення академічної доброчесності у закладах вищої освіти. Мета роботи – діахронічний опис впровадження академічної доброчесності в освітньо-наукову спільноту України.

У статті з'ясовано, що великий вплив на реформування вищої освіти України мала Революція гідності у 2014 р. У 2016 р. академічна доброчесність набула поширення та викликала інтерес серед закладів вищої освіти та наукової спільноти, у 2017 р. у Законі України «Про освіту» було затверджено основні положення цього феномена. У роботі академічна доброчесність розглядається як сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. У процесі дослідження було встановлено, що ознайомлення учасників освітнього процесу проводилося в Україні за підтримки міжнародних організацій за допомогою впровадження різних проєктів. Упродовж 2014–2016 рр. підтримку здійснював Міжнародний фонд «Відродження». У 2016–2019 рр. американською радою з міжнародної освіти спільно з Міністерством освіти і науки України та за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки було розроблено Проєкт сприяння академічній доброчесності в Україні. На початку вересня 2020 р. було ухвалено Проєкт «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти». В Україні наразі діють безкоштовні онлайн-курси: «Академічна доброчесність в університеті», «Академічна доброчесність», «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек» та «Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів».

HISTORY OF FORMATION ACADEMIC INTEGRITY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

Kuzmenko A. O.

*Candidate of Philological Sciences, Associated Professor,
Associated Professor at the Department of Roman and Germanic Languages and Translation
Bila Tserkva National Agrarian University
Oleksandria ave., 96, Bila Tserkva, Kiev region, Ukraine
orcid.org/0000-0003-1189-1438
kuzunchik@email.ua*

Key words: *reformation of higher education, academic integrity, ethic norms and values, educational and scientific process, online course.*

The article is devoted to the study of the history of the formation of the culture of academic integrity in the higher education system of Ukraine. The development of scientific information is an important and vital contribution of the nation to the general civilization, which forms a place in the hierarchy and the role of each state in the world community. This increases the level of requirements for scientific activity, scientific research, academic writing, academic culture and academic integrity. The object of this investigation is the reform of the quality of higher education in Ukraine, and its subject is the history of the formation of academic integrity in higher education institutions. The purpose of the work is a diachronic description of the introduction of academic integrity in the educational and scientific community of Ukraine. It has been found that the Revolution of Dignity in 2014 had a great influence on the reform of higher education in Ukraine. In 2016, academic integrity became widespread and interested among institutions of higher education and the scientific community. The main provisions of this phenomenon were approved in the Law "On Education" in 2017. Academic integrity is a set of ethical principles and statutory rules that should guide the participants of the educational process during training, teaching and conducting scientific (creative) activities in order to ensure confidence in learning outcomes and/or scientific (creative) achievements. The participants of the educational process were acquainted in Ukraine with the support of international organizations through the implementation of projects. The support was provided by the International Renaissance Foundation during 2014–2016. The American Council on International Education, together with the Ministry of Education and Science of Ukraine and with the support of the Embassy of the United States of America developed the Academic Integrity Project in Ukraine from 2016 till 2019. The Academic Integrity and Education Quality Initiative Project was established at the beginning of September 2020. There are still free online courses in Ukraine: "Academic Integrity at the University", "Academic Integrity", "Culture of Academic Integrity: The Role of Libraries" and "Academic Integrity: An Online Course for Teachers".

Вступ. Наразі ринки праці і попиту зазнають значних змін, що призводить до посилення вимог до конкурентоспроможного фахівця та вдосконалення його знань, умінь і навичок. Це зумовлює переосмислення та реформування освіти і науки як ключових чинників розвитку економіки та суспільства. У центр уваги потрапляють інституційні зміни в сфері вищої освіти за міжнародними стандартами, де соціокультурні постулати поступово займають перші позиції. Тож вважаємо за необхідне зазначити, що реформа і трансформація освітянського середовища неможливі без впро-

вадження та дотримання академічної культури, академічної доброчесності. У розвинених країнах академічна доброчесність є загальноприйнятою та охоплює всі галузі академічного процесу, надаючи його учасникам відповідальність за свої вчинки, корегуючи міжособистісні зв'язки.

Об'єктом цієї розвідки стала реформа якості вищої освіти України, а *предметом* – історія становлення академічної доброчесності у закладах вищої освіти. *Мета* роботи – діахронічний опис впровадження академічної доброчесності в освітньо-наукову спільноту України.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми.

Рушійною силою реструктурування вищої освіти та формування нового погляду були положення Лісабонської угоди (2007 р.) щодо принципів функціонування Європейського Союзу з метою створення єдиного європейського дослідницького простору та Бельгійське комюніке (2009 р.) міністрів освіти країн Європейського Союзу «Болонський процес 2020 – Простір європейської вищої освіти у новому десятиріччі», в якому йдеться про сприяння формуванню дослідницької компетентності та здатності продукувати новітні розробки/інноваційні дослідження. Суттєвим є також ухвалення Етичного кодексу вченого України у квітні 2009 р., де підкреслено, що «вчений несе моральну відповідальність за наслідки своєї діяльності, що можуть впливати на розвиток людства, збереження природи та духовно-культурної спадщини...» [4]. Подібне маніфестує утворення потужного інтелектуального ресурсу в освітньо-науковій сфері, підготовку фахівців інноваційного типу. Важливим складником реструктурування інтеракції науковців та діячів освіти стала академічна доброчесність. Дослідженню феномена академічної доброчесності в Україні присвячені роботи Ю. Гаруста та Б. Павленко [2], Ю. Калиновського [5], Ю. Малогулко і М. Затхей [6], Я. Тицької [7], І. Серебрянської [8] та інших.

2. Методологія та методи дослідження. Для досягнення визначеної мети дослідження використано комплекс сучасних наукових методів: теоретичних (аналіз, синтез, систематизація та узагальнення філософської, історичної, соціологічної, психолого-педагогічної літератури для визначення понятійно-категоріального апарату дослідження, обґрунтування теоретико-методологічних засад проблеми формування культури академічної доброчесності учасників освітнього процесу); прогностичного (для з'ясування перспективних напрямів дослідження та удосконалення системи формування культури академічної доброчесності у закладах вищої освіти України).

3. Результати і дискусії. Можна сказати, що в Україні поштовхом до реформування стала саме Революція гідності 2014 р. Різні організації активно долучалися до розробок та реалізації реформ держави у різних сферах, що не оминуло й освітньо-наукову галузь. Децентралізація влади дала місцевим громадам нові ресурси, повноваження та розширила горизонти для майбутніх досягнень. Упродовж 2014–2016 рр. неабияку підтримку пріоритетним напрямом надавав Міжнародний фонд «Відродження», заснований Дж. Соросом, метою якого було зменшення корупції (зокрема, у закладах вищої освіти), досягнення де-факто інтеграції України в ЄС, надання платформ для співбесіди інтелектуалам і громадським лідерам, покращення якості підготовки вчителів,

імплементація нового закону про освіту, можливості використання стипендій Т.Дж. Александра тощо. Водночас із цим на державному рівні Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р., який набрав чинності 6 вересня 2014 р., передбачав створення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО). І вже 1 вересня 2015 р. Постанова про утворення Агентства, що також містить свій Статут, набрала чинності. Однак надалі відбулася низка змін у складі членів НАЗЯВО, і лише 31 січня 2018 р. урядом було затверджено персональний склад комісії, яка відбиратиме членів Агентства. До неї входить дев'ятеро осіб, зокрема й представники європейських організацій. 27 грудня 2018 р. Кабінетом Міністрів України було затверджено склад 22 членів НАЗЯВО, а також нову редакцію Статуту НАЗЯВО.

Водночас на міжнародному рівні впродовж 2016–2019 рр. американською радою з міжнародної освіти спільно з Міністерством освіти і науки України та за підтримки Посольства Сполучених Штатів Америки було розроблено Проект сприяння академічній доброчесності в Україні – Strengthening academic integrity in Ukraine project (SAIUP), який охоплював 10 закладів вищої освіти України. Проект спрямований на формування культури академічної доброчесності у студентської спільноти на бакалаврському рівні, оскільки прогнозується, що «саме це покоління випускників повинно стати носієм нових цінностей у вищій освіті, в науці та суспільстві загалом» [10], забезпечуючи просвітницьку кампанію, практичний навчальний курс, поширення міжнародного досвіду та роботу над нормативною базою і регулятивними механізмами.

Тож завдяки мультиджерельним надходженням ініціатив із покращення якості освітніх послуг українська освіта та наука зазнала позитивних зрушень.

Рушійною в українській освіті та науці стала ситуація в лютому 2016 р., коли інформаційний простір жваво відреагував на раніше незнайоме поняття «академічна доброчесність», яке містило в собі очевидні складники: чесність, самостійність, незалежність, професіоналізм тощо [9]. Погоджуючись з І. Серебрянською [8], вважаємо, що термін «академічна доброчесність» бере свої витоки від іноземного *academic integrity*, але, увібравши культурні, соціальні та історичні українські реалії, категорія академічної доброчесності відзначається своєю багатовимірністю, що означає поєднання в ній відповідних фундаментальних цінностей та механізмів й інструментів їх забезпечення і просування [6]. Вже у 2017 р. термін «академічна доброчесність» міцно закоренів і зумовив подальше реформування освіти. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. вперше на нор-

мативному рівні закріпив це поняття [3]. Згідно з нормативно-правовим визначенням академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової

(творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [3]. У наукових дослідженнях зазначено, що проблема академічної доброчесності сягає обріїв не лише виключно освітніх, а й правових, технічних, моральних і соціальних [5].

Таблиця 1

Характеристика онлайн-курсів із академічної доброчесності

Параметр	Курс «Академічна доброчесність в університеті»	Курс «Академічна доброчесність»	Курс «Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів»
Організатор	Києво-Могилянська академія, українська неправнича організація ELibUkr, міжнародна організація «Відродження»	Ed-era, American councils for international education, SAIUP	AcademIQ, American councils for international education, Prometheus
Координатори	Світлана Чурканова, Сергій Квіт	Тарас Тимочко	Ольга Бершадська, Яна Чапайло
Викладачі	Світлана Чурканова, Сергій Квіт	Сергій Горбачов, Оріся Демська, Валентина Галушак, Єгор Стадний	Артем Артюхов, Марія Бойко, Віктор Дроздов, Юрій Каганов, Людмила Криворучко, Євген Кротевич, Оксана Сидоренко, Надія Фортуна, Олена Хилько, Наталія Шліхта
Інтернет-платформа	BUM online	ed-era.com	prometheus.org.ua
Внесок	Безкоштовний	Безкоштовний	Безкоштовний
Дата запуску курсу	Листопад 2018 р.	Вересень 2019 р.	Серпень 2021 р.
Форма навчання	Дистанційна, асинхронна	Дистанційна, асинхронна	Дистанційна, асинхронна
Цільова аудиторія	Студенти, викладачі, науковці, адміністратори ЗВО	Учителі	Викладачі
Контент	1. Вступ. 2.1. Академічна доброчесність. 2.2. Академічна доброчесність в університеті. Запитання до першого модуля. 3.1. Плагіат. 3.2. Академічна доброчесність в університеті. Запитання до другого модуля. 4.1. Академічне письмо. 4.2. Академічна доброчесність в університеті. Запитання до третього модуля. 5.1. Передумови створення доброчесного середовища в університеті. 5.2. Академічна доброчесність в університеті. Запитання до четвертого модуля. 6.1. Як створити доброчесне середовище в університеті. 6.2. Академічна доброчесність в університеті. Запитання до п'ятого модуля.	1) Що таке академічна доброчесність? 2) Академічна доброчесність у школі. 3) Як уникнути плагіату? Рекомендації. 4) Роль оцінювання у формуванні академічно доброчесного середовища. 5) Після школи: профорієнтація та навчання впродовж життя.	1) Концепція академічної доброчесності у вищій школі. 2) Методика викладання: сприяння академічній доброчесності. 3) Дизайн освітніх програм із фокусом на академічну доброчесність. 4) Основи академічного письма та доброчесності. 5) Дизайн системи оцінювання для підвищення академічної доброчесності. 6) Науковий керівник – роль та місце у формуванні культури академічної доброчесності.
Сертифікат	Так (електронний сертифікат)	Так (електронний сертифікат)	Так (електронний сертифікат)
Обсяг	3 години	4 години	60 годин

В Україні забезпечення академічної доброчесності відбувається багаторівнево. Серед таких рівнів виокремлюють міжнародний (мегарівень), державний (макрорівень), інституційний (мікрорівень), особистий (нанорівень) [1, с. 29].

22 листопада 2018 р. на освітній платформі «ВУМ online» стартував курс «Академічна доброчесність в університеті» для студентів, викладачів, науковців, адміністраторів закладів вищої освіти, що став фундаментом в якості освіти, за співпраці Національного університету «Києво-Могилянська академія», української неправничої організації ELibUkr та міжнародної організації «Відродження» (див. табл. 1).

Дещо згодом проєкт SAIUP [10], завдання якого полягає в широкому розгалуженому проникненні в різні рівні освіти, тобто у сприянні культурі академічної доброчесності, й який стосується середньої та вищої освіти, ініціював безплатний онлайн-курс на українській інтернет-платформі Ed-era (див. табл. 1). Загалом цей курс спрямований на сприяння формуванню культури академічної доброчесності учнів 8–11 класів та надає інструменти для роботи з учнями старших класів: методичні рекомендації, робочий зошит, сценарії уроків, презентації та інтерактивний тест. Опанувавши цей курс, можна отримати електронний сертифікат (4 години).

Більше того, проєкт SAIUP торкнувся і бібліотечного фонду України. У 2016 р. Українська бібліотечна асоціація (УБА) за підтримки Посольства США в Україні започаткувала проєкт «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек», який спрямований на запобігання проявам академічного шахрайства, плагіату та корупції. УБА розробила листівку, яка репрезентує основні принципи культури академічної доброчесності та розкриває низку ґрунтовних понять, а також надає відомості про джерела інформування з питань дотримання культури академічної доброчесності. Покроково Проєкт набирив обертів:

- 2018 р. – розроблено та апробовано програму підвищення кваліфікації працівників бібліотек «Академічна доброчесність та бібліотеки»;
- 2019 р. – розроблено електронне видання «Профіль компетентностей бібліотекарів із академічної доброчесності»;
- підготовлено 3 рекламно-інформаційні плакати;
- «круглі столи» та тренінги з питань академічної доброчесності під час VII Львівського міжнародного бібліотечного форуму (вересень 2016 р.) та щорічної конференції УБА (листопад 2016 р.);
- підготовлено методичні, довідкові й інформаційні матеріали на тему чесного та якісного навчання і дослідження.

Плідна робота УБА триває і має на меті запровадити інформаційні навчальні курси у закладах вищої освіти для студентів та аспірантів.

Так, проєкт SAIUP досяг неабияких результатів у формуванні культури академічної доброчесності освітян і трансформації менталітету академічного суспільства. Проте після завершення діяльності в межах проєкту SAIUP у 2019 р. співпраця України і США не припинилася. На початку вересня 2020 р. було утворено Проєкт «Ініціатива академічної доброчесності та якості освіти» (Academic Integrity and Quality Initiative Academic IQ), що реалізується з боку України такими інстанціями, як Міністерство освіти та науки і Національне агентство з забезпечення якості вищої освіти, а з боку міжнародних партнерів – американськими Радами з міжнародної освіти за сприяння Посольства США в Україні (відділу преси, освіти та культури). Проєкт розрахований на 2020–2022 рр. і ставить перед собою здійснення таких завдань, як: підтримка 60 університетів з метою формування ефективної моделі внутрішнього моніторингу якості освіти та впровадження принципів академічної доброчесності; розвиток спроможностей НАЗЯВО та розробка єдиного системного підходу для реалізації законодавчих ініціатив та вимог до академічної доброчесності в університетах; надання українським освітянам рекомендацій та навчання з розвитку й упровадження сучасних методик викладання, практик перегляду та адаптації навчальних програм, що забезпечують дотримання академічної доброчесності у системі середньої освіти України (див. табл. 1).

Висновки. Отже, значну роль у реформуванні вищої освіти України відіграла Революція гідності у 2014 р. У 2016 р. академічна доброчесність заповнила заклади вищої освіти та наукові спільноти, у 2017 р. Закон України «Про освіту» закріпив основні положення цього феномена. Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Ознайомлення учасників освітнього процесу проводилося в Україні за підтримки міжнародних організацій за допомогою впровадження проєктів (SAIUP, AcademIQ) і таких онлайн-курсів, як: «Академічна доброчесність в університеті», «Академічна доброчесність», «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек» та «Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів».

Перспективним вбачаємо вивчення сутності та змісту головних етичних норм, принципів і цінностей академічної доброчесності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батечко Н., Михайліченко М. Феномен академічної доброчесності в контексті синергії наукових підходів. *Освітологія*. № 8. 2019. С. 26–33.
2. Гаруст Ю., Павленко Б. Академічна доброчесність – шлях до захисту інтелектуальної власності українських науковців. *Правові горизонти*. 2017. С. 88–95.
3. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. *Відомості Верховної Ради*. 2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Етичний кодекс ученого України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09>.
5. Калиновський Ю. Академічна чесність як чинник правового виховання студентської молоді. *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки* : збірник наук. праць. Київ : Видавництво ННУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 63 (8). С. 477–482.
6. Малогулко Ю., Затхей М. Проблеми академічної доброчесності у вищих навчальних закладах. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*. 2018. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hcvt/all-hcvt-2018/paper/view/3857>.
7. Тицька Я. Академічна доброчесність та академічна відповідальність у забезпеченні якості освіти. *Теорія держави та права*. 2018. № 11. С. 192–195.
8. Серебрянська І. Мовна експлікація концепту «Академічна доброчесність» в українському освітньому дискурсі. URL: www.researchgate.net/profile/Irina-Serebranska/publication/340818789.
9. Killinger, B. Integrity: Doing the Right Thing for the Right Reason. McGill-Queen's University Press, 2010. P. 12.
10. SAIUP. URL: <http://saiup.org.ua/novyny/z-chitkymy-orientyramy-stalogo-uspihu-akademichna-dobrochesnist-yakisnoyi-osvity/>.

REFERENCES

1. Batechko, N., Myhailychenko, M. (2019). Fenomen akademichnoi dobrochesnosti v konteksti synerhii naukovykh pidhodiv [Phenomenon of academic integrity in the context of synergy of scientific approaches]. *Education science*. № 8. P. 26–33. (in Ukrainian)
2. Harust, Yu., Pavlenko, B. (2017) Akademichna dobrochesnist – shlyakh do zakhystu intelektualnoyi vlasnosti ukrayinskykh naukovtsiv [Academic integrity is a way to protect the intellectual property of Ukrainian scientists]. *Legal horizons*. P. 88–95. (in Ukrainian)
3. Pro osvitu [About education] (2017) : Law of Ukraine of September 5, 2017. *Information of the Verkhovna Rada*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
4. Etychnyi kodeks uchenoho Ukrainy [Ethic Code of Ukrainian scientist]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09>.
5. Kalynovskyy, Yu. (2012) Akademichna chesnist yak chynnyk pravovoho vykhovannya studentskoyi molodi [Academic honesty as a factor in the legal education of student youth]. *Gilea. Historical sciences. Philosophical sciences. Political sciences* : collection of scientific works. Kyiv : Vyd-vo NNU im. M.P. Drahomanova, 63 (8). P. 477–482. (in Ukrainian)
6. Malohulko, Yu., Zatkhey, M. (2018) Problemy akademichnoyi dobrochesnosti v vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Problems of academic integrity in Higher Education]. *Proceedings of the XLVII scientific and technical conference of VNTU department*. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hcvt/all-hcvt-2018/paper/view/3857>.
7. Tytska, Ya. (2018) Akademichna dobrovilnist ta akademichna vidpovidalnist u zabezpechenni yakosti osvity [Academic volunteering and academic responsibility in ensuring the quality of education]. *Theory of state and law*. № 11. P. 192–195. (in Ukrainian)
8. Serebryanska, I. Movna eksplikatsiya kontseptu “Akademichna dobrochesnist” v ukrayinskomu osvitnomu dyskursi [Linguistic Explication of the Concept of “Academic Integrity” in Ukrainian Educational Discourse]. URL: www.researchgate.net/profile/Irina-Serebranska/publication/340818789.
9. Killinger, B. Integrity: Doing the Right Thing for the Right Reason. McGill-Queen's University Press, 2010. P. 12.
10. SAIUP. URL: <http://saiup.org.ua/novyny/z-chitkymy-orientyramy-stalogo-uspihu-akademichna-dobrochesnist-yakisnoyi-osvity>.